
Kultúra, kultúrtörténet, kultúraközvetítés

Grünhut Zoltán – Bodor Ákos

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM HALLGATÓINAK EURÓPA-KÉPE

Absztrakt

A tanulmány két kérdőíves felmérés eredményei tükrében képet ad a Pécsi Tudományegyetem (PTE) hallgatóinak Európa-percepcióiról. Az írás először szakirodalmi áttekintés formájában betekintést nyújt a magyar fiatalok Európáról alkotott jellemző felfogásaiba. E fejezetből röviden megismerhetjük a tématerület releváns felméréseinek legfrissebb eredményeit, az általános tendenciákat. Mindez háttérrel ad a saját adataink értelmezéséhez. Kutatásunkban a PTE-s hallgatók Európa-percepcióihoz összetett módon közelítünk. Vizsgáltuk azt, hogy a diákok milyen normatív alapelvek képviseltét várják az EU-tól, illetve ehhez szorosan kapcsolódva, milyen értéktartalmakat társítanak az európaisághoz. Továbbá górcső alá vettük, hogy a hallgatóknak milyen általános vélekedéseik vannak az EU-ról, hogyan gondolkodnak Európa és Magyarország történelmi viszonyáról, s miként ítélik meg a magyar kormány – kritikus – Európa-retorikájának bizonyos sarokpontjait. Eredményeink alapján az látszik, hogy ezek a percepciók többrétegűek, amennyiben az EU-ra vonatkozó kedvező vélekedéseket, sokkal árnyaltabb, részint negatív megítélésű európai–magyar történelemnarratíva kíséri, miközben a hallgatók változatos – részben elutasító, részben elfogadó – azonosulást mutatnak a kormányzati Európa-retorikával.

Kulcsszavak: Európa; európaiság; kérdőíves kutatás

Bevezetés

2022 az Európai Unióban (EU) az ifjúság éve volt. Az európai integráció szempontjából a fiataloktól mindig – a kezdetektől egészen napjainkig – ugyanazt várják: a soros következő generáció az előbbinél szilárdabb európai identitással rendelkezzen. Nem kell európai szuperállamban és valami poszt-nemzeti fordulatban, még csak jelentős föderatív átalakulásban sem gondolkodni ahhoz, hogy elfogadjuk: az európai egységhez egyetértésben vállalt, közös kulturális alapokon nyugvó európaiságra van szükség (Delanty & Rumford, 2005). Márpedig utóbbi kibomlása csakis történelmi perspektívában képzelhető el, még úgy is, ha közben átfogó intézményi reformok és strukturális ösztönzők segítik-sürgetik ezt az identitáskonstrukciót. Hogy milyen Európát képzelnek el a különböző kormányzatok, uniós szereplők, politikai és civil reprezentánsok, véleményformáló ágensek (tudósok, művészek, hírességek stb.), illetve kisebb-nagyobb társadalmi csoportok, ma már világosan tudjuk, igen eltérő lehet. Ám akármi is ezen idealizált EU-víziók tartalma, integrációról beszélni, annak bármilyen formáját célként előrevetíteni, csak úgy lehet, ha ahhoz valamilyen adekvát európaiság mint egyéni-társadalmi önazonosság kapcsolódik. A külféle európai identitások eszerint tehát egyfelől érték- és érzelemalapú, kulturális tartalmú, normatív jellegű, másfelől viszont erősen átpolitizálódott, ideológiai elemeket is

magukba olvasztó szubjektív beállítódásoknak tekinthetők, amelyekre eltérő Európa-eszmék épülnek fel (Dér, 2005; Koller, 2006). Az európai integrációs folyamatra vonatkozóan ez az alapvető összefüggés önmagában nem jelent sem veszélyt, sem megoldhatatlan kihívást. Fellobbanó, hosszabb vagy rövidebb ideig tartó politikai feszültségek természetesen minduntalan kibontakozhatnak abból, hogy különböző társadalmak, társadalmi csoportok eltérő értelemben tartják európaiaknak magukat. Hiszen ezek az önazonosságok meghatározzák azt, miféle Európában szeretnének élni az emberek. Amennyiben ezek az Európa-képek eltérőek, akkor valamiféle konszenzusra kell jutni. Súlyos integrációs válság azonban csak akkor alakul ki ezen érték- és érdekvitákból, eszmei, érzelmi, erkölcsi, normatív konfliktusokból, ha olyan rivális európai identitások és Európa-projektek kezdenek az uniós diszkurzív tér előterébe nyomakodva hevesen összeütközni, amelyek már nem találják, de legalábbis nem keresik a közös európai fundamentumokat. Egy ilyen narratív közegben hiába várják a fiataloktól, hogy az előző generációknál szilárdabb európai identitással bírjanak, mivel nem egyértelmű, mi az az érvényes referencia, amivel azonosulniuk kellene. Ki, milyen entitás adhat erre vonatkozóan követendő mintát?

Van, lehet okunk feltételezni, hogy a magyar fiatalok ilyesmi konstellációban kénytelenek identitásukat konstruálni. Az EU és a magyar kormány ugyanis kétségkívül versengő referenciákat kínálnak arra vonatkozóan, hogy mi is az: európainak lenni (Bíró-Nagy et al., 2012; 2016; 2022). Úgy tűnik, e szocializálás igazi tétje valójában szuverenitási kérdés. Egyszerűen fogalmazva, amely entitáshoz inkább kötődnek érzelmileg, eszmeileg, morálisan, kulturálisan és politikailag a polgárok, illetve különösen a fiatal generációk, annak lesz a végén nagyobb hatalma e kizorító folyamatban. Beck és Grande (2007) már közel két évtizede felhívta a figyelmet arra: e vagy-vagy logika teljesen hibás. Abban a modernizációs korban ugyanis, amelyben élünk, s amelyet a későmodernitás sűrűsödő tendenciái jellemeznek, azok között leglényegesebbként a hagyományos nagyelbeszélések érvényességének halványulása (gondoljunk csak a nemi és társadalmi szerepek felforgató erejű változására), egyszerűen nincsenek már olyan entitások, melyek képesek lennének mindenre kiterjedő referenciákat adni. Éppen ezért Beck és Grande szerint nincs értelme vagy-vagy-jellegű azonosulásra kényszeríteni az embereket, mert mindenki okvetlenül a mind-mind felé tolódik. Európára és a nemzetek viszonyára vonatkozóan a szerzőpáros hangsúlyozza, hogy a vagy-vagy zsákutcája nem fog stabil európai, vagy éppen ellenkezőleg, rendíthetetlen nemzeti identitást elősegíteni. Sokkal inkább egy olyan konfliktusos európai-nemzeti önazonosulásba torkollik majd, ami éppen e belső feszültsége miatt elidegenítő hatású lesz: azaz Európa és a nemzet felé is növekvő apátiát, közönyt, kritikát, csalódottságot, indulatot, távolságtartást, leértékelő elutasítást éreznek-mutatnak majd a polgárok. Mindez pedig súlyos egyéni-társadalmi problémákba torkollhat. A vagy-vagy-típusú versengésben végül mindenki veszít – Európa, a nemzetek, a társadalmak és azok csoportjai, továbbá az egyének is.

Noha az EU régóta küzd legitimitációs kihívásokkal (demokratikus deficit, alacsony állampolgári részvétel, túlbürokratizáltság, lassú szervezeti reakció, túl nagy távolság a lakosságtól, gondok az európai nyilvánossággal – elégtelen ismeretátadás, rossz információáramlás stb.), mégis ragaszkodik a polgárok – köztük a fiatal generációk – megszólítására, bevonására, aktivizálására vonatkozó hagyományos stratégiáihoz, akcióterveihez,

policy és intervenciós eszközeihez.¹ Kiemelt figyelmet fordít a fiatalokra, mint olyan társadalmi csoportra, amelynek az identitása még intenzíven formálódik, amelynek az érzelmi-eszmei kötődését, politikai azonosulását érdemben befolyásolni lehet, de közben nagyköltségvetésű keretprogramjait alig ismeri az európai ifjúság. Két 2022-ben publikált jelentés szerint a fiataloknak csak körülbelül az egynegyede hallott (uniós átlagot említve, de a magyar fiatalok körében sem kedvezőbb a helyzet) az EU számos olyan zászlóshajó projektjéről, amelyeknek éppen az ifjúság megszólítása lenne a célja. Többek között ilyen az European Youth Event (EYE), az European Parliament Ambassador Schools, az Euroscola, a szervezett intézménylátogatások keretprogram, a DiscoverEU, az Európai Szolidaritási Testület, valamint a Charlemagne Ifjúsági Díj is. Igazából csak az Erasmus+ programok ismertek (idehaza uniós átlag felett) (Eurobarometer 2022a; 2022b). Márpedig, ha az EU nem képes megszólítani, bevonni, részvételre ösztönözni a fiatalokat, akkor nem tudja olyan élményekben és tapasztalatokban sem részesíteni őket, amelyek megerősíthetnék európaiságukat. Vagy ez mégsem így van? Lehet, hogy a globalizáció (a folyamatosan gyorsuló nemzetköziesedés mindenütt, mindenkor és mindenben) eleve olyan kontextust állít fel, ahol az adott (többek között a magyar) nemzeti kultúrát felölelő európai civilizáció mindenképpen lépéselőnybe kerül, hiszen a kor strukturális körülményeihez jobban illeszkedve, tágasabb azonosulási referenciával tud szolgálni az önazonosságukat már e közegben kereső fiatalok számára? Még mielőtt folytatnánk ezen elméleti lényegű kérdések sorát, álljunk meg. Lépünk egyet vissza, s problémaállítások, feltételezések, összefüggés-keresések nélkül lássuk, hogy mit tudunk a magyar fiatalok európaiságáról.

Jelen tanulmány ennek jegyében előbb áttekinti, hogy a nemzetközi és a hazai szakirodalom – különböző adatfelvételek tükrében – mit állapít meg a magyar fiatalok európai identitásáról, EU-hoz való kötődéséről. Ezen áttekintésnek nem célja kimerítő teljességre törekedni; leginkább az aktuális állapotot akarja megragadni, forrásokkal igazolni. Az írás második része aztán két kérdőíves kutatás eredményeiből közöl, amelyek egyaránt a Pécsi Tudományegyetem (PTE) hallgatói körében készültek, azt tudakolva, hogy miként gondolkodnak a diákok Európáról, európaiságról, illetve milyen percepcióik vannak Európa és Magyarország viszonyáról, a magyar kormány Európa-retorikájáról

A magyar fiatalok európaisága, Európa-képe – szakirodalmi áttekintés

A magyar lakosság körében az 1990-es évek második felétől kezdett gyorsan növekedni az EU-hoz való csatlakozás támogatottsága, amely a 2004-es tagfelvételig elérte a 70–80%-os szintet (Pörzse, 2004). Utána negatív trendbe váltott (Lengyel & Göncz, 2010), s bár az egymást követő magyar kormányok EU-retorikája 2010 után igencsak kritikussá, szkeptikussá, pesszimistává, sőt manapság már gyakran nyíltan ellenségessé vált (Bíró-Nagy et al., 2012; 2016; 2022), a lakosság EU-hoz való viszonyulása még mindig inkább kedvezőnek nevezhető (Bíró-Nagy & Szabó, 2021). A magyar társadalmon belül igazából

---

¹Nyilvánvalóan a fiatalok megszólítására, bevonására vonatkozó uniós erőfeszítéseket, azok eredményességét nagyban korlátozza, hogy nincs egységes ifjúságpolitika az EU-nak. Az általános keretstratégiáktól és a minden tagállam részéről elfogadható, az ifjúság számára csak opcionális lehetőségeket kínáló, semmint a valós szocializálásukat megtervező-irányító keretprogramoktól jelentős változásokat nem érdemes várni.

a kilencvenes évek óta három csoport nevezhető kifejezetten EU-pártinak: a nagyvárosiak, az iskolázottak, valamint a fiatalok (Bíró-Nagy & Szászi, 2022; Bíró-Nagy et al., 2022; Tardos, 2004). A három nevezett csoportot pedig leginkább egy aspektus köti össze, nevezetesen az, hogy esetükben a legkiterjedtebb, legösszetettebb az EU-ról való informáltság.

Csepeli György (2019) arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyar és a nyugati-európai fiatalok jellemző értékszerkezete jelentősen eltér. Szociológiai-szociálpszichológiai perspektívából közelítve az értékekhez, azokat úgy definiálta, mint amik alapvetően befolyásolják az egyének normaválasztásait, attitűdjeit, magatartásformáit és praxisait, vagyis azt, ahogyan gondolkodnak és cselekednek. Az European Social Survey adatbázisait elemezve Csepeli arra az eredményre jutott, hogy a magyar fiatalok jellemzően az ént előtérbe helyező értékeket preferálják, szemben a nyugat-európai ifjúsággal, amely sokkal inkább a kollektív értékek felé orientálódik. Márpedig e különbség érdemben magyarázhatja azt a szerző szerint, miért olyan materiális szemléletűek a magyar fiatalok az EU-val kapcsolatban (főként jóléti javulást, lakhatási kedvezményeket, munkahelyeket, tanulási lehetőségeket, utazást várnak).

Bíró-Nagy és munkatársai (2022) nemkülönben ezt az előnyökre összpontosító viszonyulást azonosították be a magyar lakosság – köztük a fiatalabb korosztályok – EU-képének legmarkánsabb elemeként. A magyarok ugyanis örömmel veszik a strukturális támogatásokat, uniós pályázati lehetőségeket, közös piacból fakadó előnyöket és kedvezményeket, utazási és munkavállalási könnyítéseket, továbbá szívesen fogadnák az eurót is fizetőeszközként. Ugyanakkor kritikusak a brüsszeli túlszabályozásokkal szemben, egyes szakterületeken (pl.: bevándorlásügy) többnyire elutasítják, de legalábbis fenntartásokkal veszik a nemzeti szuverenitás korlátozását, s általában tartanak attól, hogy az EU-ban – hazánkra nézve előnytelen módon – növekedni fognak a gazdasági egyenlőtlenségek, politikai-hatalmi erőeltolódások. A szerzők felmérése szerint ennek ellenére meglehetősen szűk, a teljes társadalomban legfeljebb 15%-nyi hányadot tesz ki a konzekvensen EU-szkeptikusok aránya.

Bíró-Nagy és Szabó (2021) a V4-országok fiataljai körében végeztek – nemzetközi együttműködés keretében – kérdőíves adatfelvételt és összehasonlító elemzést. Eredményeik szerint a magyar ifjúság a következő évek legsúlyosabb kihívásaiként javarészt jóléti, megélhetési és anyagi természetű problémáktól tart, így például az alacsony béreket a válaszadók 42%-a mondta, a szegénységet és a korrupciót 29–29%, a közszolgáltatások minőségromlását 27%, a munkanélküliséget 23%, az egyenlőtlenségeket pedig 16%. Csak az éghajlatváltozás kihívása (24%), valamint a képzett munkaerő elvándorlása (24%) került még be a legtöbbit említett nyolc probléma közé. A legégetőbb gondoknak egy ilyenféle, jóléti biztonságot előtérbe helyező lencsén keresztül történő azonosítása tükrében nem meglepő, hogy a magyar fiatalok majdnem fele egyetért azzal, hogy az alanyi jogú alapjövedelem bevezetésre kerüljön (ez 10–20%-kal magasabb, mint a többi országban), továbbá 70% feletti arányban mondták azt, hogy a kormánynak többet kellene tenni a jövedelmek igazságos elosztásáért. A jóléti problémák és jóléti elvárások összefüggése tehát nemzeti és uniós szinten is kulcsfontosságú a fiatalok számára. Valamiért a hazai ifjúság mégis lényegesen nagyobb bizalommal van az EU, mint a nemzeti intézmények felé. A

megkérdezettek 42%-a kellően vagy teljesen megbízik az EU-ban, miközben csak 17%-uk vélekedik ugyanígy a magyar kormány kapcsán, 13% a nemzeti parlament esetében, s mindössze 9% politikai pártok vonatkozásában. Ezen éles különbséget alátámasztják a következő percepciók is: a fiatalok 41%-a szerint jó vagy nagyon jó a demokrácia általános helyzete az EU-ban, 36% vélekedik ugyanígy a jogállamiságról, 47% az emberi jogok állapotáról, 50% a polgárok gazdasági jólétéről, 47% a foglalkoztatás helyzetéről, 39% az egyenlőség mértékéről, és 47% az egyéni szabadság szintjéről. Magyarország esetében az említett dimenziók közül egyetlen egy vonatkozásában sem gondolja a válaszadók legalább 30%-a azt, hogy annak az általános helyzete jó vagy nagyon jó lenne. Sőt, még a megkérdezett fiatalok legalább egyötöde is csak az emberi jogok (22%) és az egyéni szabadság (27%) esetében látja úgy, hogy azok általános szintje Magyarországon jó vagy nagyon jó.

A PTE hallgatói körében végzett saját kérdőíves kutatásunk korábban már közlésre került – éppen itt a Tudásmenedzsmentben publikált (lásd: Grünhut & Bodor, 2022) – eredményei között az egyik legmeglepőbb kétségkívül az volt, hogy a diákok több mint 81%-a vallotta magát büszkének vagy nagyon büszkének az európai állampolgársága miatt, miközben csak 69%-uk érzett ugyanígy a magyar állampolgársága okán. S hogy ez nem egy torzított kép, azt megerősítette az az adat is, miszerint a pécsi egyetemisták érzelmileg inkább kötődnek Európához, mint Magyarországhoz. Egyébiránt Bíró-Nagy és Szabó (2021) is azt kapták, hogy a V4-országok fiataljai között csak a magyarok nem büszkébbek a nemzeti hovatartozásukra, mint az európaiságukra. További hasonló tendencia a két felmérés között, hogy a pécsi egyetemisták is sokkal inkább bíznak az uniós intézményekben, mint a hazaiakban, illetve a PTE-s diákok körében még 5%-ot sem tesz ki azok aránya, akik Magyarországot kiléptetnék az EU-ból (Bíró-Nagy és Szabó 12% körüli eredményt kaptak e kérdésre, de az a minta a teljes fiatal korosztályra vonatkozott). A saját felmérésünkből még egy adatot érdemes idézni: a pécsi egyetemisták sokkal inkább vélik úgy, hogy az EU társadalmait gazdasági érdekek, semmint közös kulturális értékek és normák kötik össze. Ez az eredmény jól illeszkedik ahhoz a többek által megfigyelt jelenséghez, miszerint a fiataloknak elsősorban anyagi-jóléti elvárásaik vannak az EU-val szemben.

E szakirodalmi áttekintés végén egy összeurópai kutatásból fogunk még adatokat idézni. 2021-ben az Eurobarometer átfogó felmérést végzett az EU fiatal állampolgárai körében (Eurobarometer, 2022b). A meglehetősen sok témakört felvonultató kérdőíves vizsgálat az európai ifjúság norma- és attitűdjellegű beállítódásait, Európával kapcsolatos percepcióit, európaiságról alkotott vélekedéseit igyekezett feltárni. Általában elmondható, hogy a magyar fiatalok efféle nézetei és meggyőződései nem nagyon válnak el az egész EU-ra vonatkoztatható jellemzőktől (vagyis az egyes változók uniós átlagaitól). Amiben idehaza kedvezőtlenebb a helyzet, azok elsősorban a norma- és attitűdtípusú aspektusok, amelyek esetében vélhetően továbbra is az az alapkülönbség, hogy a magyar fiatalok által vallott és követett értékek – miként azt Csepeli írása kimutatta – inkább orientálóan önérdekvezérelt percepciókra, magatartásokra, praxisokra. Egyébiránt mindez általános kelet-európai jelenség. Az uniós átlaghoz mérten a magyar fiatalok valamelyest kevésbé érdeklődnek a politika iránt, egymás között kevésbé tárgyalnak politikai témákat.

Általában a többségük úgy gondolja, hogy nem nagyon látja át a politikai folyamatokat, eseményeket – sem a helyi vagy nemzeti kormányzat, sem az EU esetében, a három szint között nincs érdemi különbség. Egyértelműen azt gondolja a magyar fiatalok többsége, hogy nincs nagy ráhatása a politikára – mégpedig semmilyen szinten (ez általában igaz az európai fiatalokra). Az Eurobarometer is azt kapta, hogy a magyar ifjúság számára a legfontosabb, megoldásra váró kihívások a szegénység és az egyenlőtlenségek mérséklése, az uniós polgárok egészségi állapotának és jóllétének javítása, valamint a korrupció visszaszorítása. E dimenziók esetében a magyar adat valamelyest eltér az uniós átlagértékektől, de igazából a korrupciós aspektust leszámítva nem kiugróan. Egyébként a hazai ifjúság számára a legkevésbé prioritizált problémák az online bűnözés, a terrorizmus, a szélsőségesedés, valamint a bevándorlás – ebben sem tér el a magyar és a jellemző EU-s trend. Az EU-ban és Magyarországon is a fiatalok számára a legfontosabb értékek a demokrácia és az emberi jogok, a véleménynyilvánítás szabadsága, a nemek közötti egyenlőség, valamint a szolidaritás. EU-szerte átlagosan a fiatalok körülbelül 30%-a mondta azt, hogy EU-párti és elégedett azzal, ahogy az uniós intézmények általában működnek (minden tagállamban további 25–40% szintén EU-párti, de vannak fenntartásai az uniós politikákkal kapcsolatban). Magyarországon magas, 38%-nyi az elégedett EU-pártiak aránya, ami az egyik legkedvezőbb adat. Az Eurobarometer felmérése szerint az EU-ellenesek hányada a fiatalok között sehol sem éri el a 10%-ot – Magyarországon az egyik legalacsonyabb, 3%-nyi ez a réteg. EU-s szinten 44% azok aránya, akiknek pozitív vagy inkább pozitív EU-képe van, s csupán 15%, akiknek negatív vagy inkább negatív. A magyar adat nagyon közel esik az uniós átlagértékhez (48% vs. 14%). Az EU számára intő ugyanakkor, hogy mindenütt nagyobb azoknak az aránya, akik azt mondják, az elmúlt évben romlott esetükben az EU megítélése (ez a trend a magyar fiatalok tekintetében is hasonló képet fest). Az egész Európát érintő ügyekről való hiteles tájékozódás szempontjából a magyar fiatalok számottevően nagyobb bizalommal vannak az EU-s vezetők felé, mint a magyar kormány irányában. Ez illeszkedik abba a tendenciába, amit fentebb már említettünk, nevezetesen, hogy minden felmérés szerint az EU-s intézményekben jobban bíznak a magyar fiatalok, mint a hazaiakban. Ez a bizalom-eltolódás EU és nemzeti kormány között egyébként nem tekinthető uniós tendenciának (inkább az új tagállamokban, Európa keleti felén tapasztalható).

A Pécsi Tudományegyetem hallgatóinak európaisága, Európa-képe

A PTE hallgatói körében kétszer folytattunk kérdőíves felmérést a közelmúltban. Előbb 2021 őszén, majd 2023 tavaszán. Az első vizsgálat során 250 fős, a második esetében 300 fős mintával dolgoztunk. Mindkét adatfelvétel nem valószínűségi mintavétellel történt, s a PTE valamennyi karát érintette. A lekérdezés személyes formában zajlott, kérdezőbiztosok közreműködésével. Mindkét kérdőív több tematikai blokkot tartalmazott, amelyek közül az egyik volt az Európáról, európaiságról, illetve az EU és Magyarország viszonyáról szóló témarész. A korábbi lekérdezés néhány fontos eredménye már közlésre került – ezekről összefoglalóan szoltunk az előző fejezetben (részletesen: Grünhut & Bodor, 2022). Ez alkalommal a 2021-es felmérésből csupán egyetlen, korábban nem elemzett

részt említünk: a hallgatók Európával és európaisággal összefüggő értékpreferenciáit. Jelen tanulmány vizsgálati részének nagyobbik hányada a második, 2023-as adatfelvételtre koncentrál, s annak leírói statisztikai eredményeit közli.

Mint azt a szakirodalmi áttekintésben láttuk, a fiatalok Európával és európaisággal kapcsolatos értékpreferenciáit szokás kutatni, ugyanakkor nincs egységes kérdésformula, vagy legalábbis gyakran alkalmazott, mintaként követhető forma ennek vizsgálatához. Emiatt mi is saját fejlesztésű modult használtunk a kérdőívünkben. A következő kérdést tettük fel a hallgatóknak: *Ha az alább felsoroltak közül legfeljebb 5-öt választhatsz, akkor melyeket tartod az Európai Unió legfontosabb alapelveinek? A hazai és nemzetközi felmérések egyik legproblémásabb aspektusa e téma esetében az, hogy milyen válaszopciókat adnak meg, egyáltalán hányat. Nyilván számos módszertani megfontolás szól amellett, hogy a válaszalternatívák ne legyenek végtelenül kiterjedtek, még ha sok releváns dimenzió azonosítható is, hiszen az megnehezíti a válaszadást, s ebből kifolyólag a kapott eredmények értékelését. A javasolt megoldás ezért szűkebb keresztmetszetben, világos preferenciákat feltárni. Mi a szokottnál valamelyest több alapelv-alternatívát adtunk meg, összesen 20-at, de külön válaszlappal segítségével, időt adva azok végigolvasására, átgondolására, igyekeztünk nem sürgetett válaszadásra ösztönözni. Alább, az 1-es számú táblázatban olvashatjuk a felsorolt alapelveket. Azok kiválasztásánál figyelemmel voltunk a más felmérésekben ilyen típusú kérdéseknél felmerülő dimenziókra, az EU és a tagállamok között kibontakozó konstans-aktuális politikai feszültségek általános témakereteire, valamint specifikusan a magyar kontextusra is, amelyben meglehetősen erőteljes narratívaként jelenik meg a nemzeti önrendelkezést, szuverenitást korlátozni igyekvő szupranacionális hatalom-térnyerés fenyegetése. Az egyes alapelv-alternatívák mellett olvasható százalékok azt jelzik, hogy a válaszadó egyetemisták hány százaléka említette az adott változót mint preferált európai uniós princípiumot (még egyszer: mindenki legfeljebb 5-öt választhatott).*

1. táblázat: Preferált EU-s alapelvek a PTE-s hallgatók körében

Alapelvek	%	Alapelvek	%
uniós polgárok szabad mozgása az EU-n belül	56,8%	EU-s tisztviselők elszámoltathatósága	18,1%
uniós polgárok szabad munkavállalása az EU-n belül	55,0%	társadalmi részvétel ösztönzése a döntéshozatalban	17,7%
szegényebb tagállamok felzárkóztatása	48,8%	tagállamok vétójoga	12,8%
demokratikus hatalomgyakorlás	41,0%	önrendelkezés biztosítása tagállami belügyek terén	12,5%
nemzeti kultúrák védelme, ápolása	40,1%	multikulturalizmus serkentése	9,6%
tagállamok egyenjogúsága	36,8%	tagállamok feltétel nélküli kilépési joga	8,1%
korruptió szabályok egységesítése, szigorítása	35,3%	EU-s források költsége terén nagyobb nemzeti szabadság	6,8%
nemek közötti egyenlőség megteremtése	31,8%	tagállami had- és külpolitika szabadsága	5,6%
kisebbségek védelme	26,2%	jogállamiság szavatolása uniós és tagállami szinten	4,8%
társadalmi szolidaritás szorgalmazása	19,7%	társadalmi nyilvánosság erősítése	3,6%

Forrás: szerzői szerkesztés saját adatok alapján

Az 1. táblázat adatai alapján azt látjuk, hogy a PTE hallgatói főként azokat tekintik preferált uniós alapelveknek a maguk részéről, amelyeket – mint fentebb a szakirodalmi áttekintés is mutatta – a magyar fiatalok általában várnak az EU-tól. Mivel ezek tehát főként jóléti elvárások, így az alapelvek top 3-ja is, amelyek egyébként meglehetősen jól elválnak a többitől, ilyen tartalmúak: szabad munkavállalás, szabad mozgás az EU-n belül, valamint a szegényebb tagállamok felzárkóztatása. Ezeket a hallgatók nagyjából fele említette a kiválasztott öt legfontosabb alapelv között. A PTE-s diákok körülbelül egyharmada jelölte meg továbbá a demokráciát, a tagállamok egyenjogúságát, a nemzeti kultúrák védelmét, a korrupció elleni fellépést, valamint a nemek közötti egyenlőséget. Ezek a tartalmak is jól illeszkednek a szakirodalmi eredményekhez. Ha most a lista végére ugrunk, az ott szereplő alapelvek kapcsán két dolog tűnhet fel. Egyrészt meglepő, hogy a jogállamiság és a társadalmi nyilvánosság ennyire nem preferált. Persze az is lehet, hogy a hallgatók többsége úgy gondolta: a demokrácia és a korrupció visszaszorítása – mindkettőt sokan választották – általánosan reflektál e tartalmakra. Másrészt a lista végét olvasva az is szembevető, hogy bizonyos tagállami kompetenciákra, szuverenitás-garanciákra vonatkozó alapelvek mennyire kevésbé preferáltak. Mindegyik csupán 5–12% közötti említést kapott.

Az EU-s alapelvek mellett, a 2021-es felmérésünkben kérdeztük a hallgatókat az európai értékekről is. A következő kérdést fogalmaztuk meg: *Szokás európai értékekről beszélni. Az alább felsoroltak közül melyik az 5 legfontosabb számodra?* Fontos megjegyezni, hogy nem a szociológiai, vagy szociálpszichológiai értelemben vett emberi értékeket vizsgáltuk itt, hanem az európaiság feltételezett értéktartalmait. Összesen 16 válaszalternatívát adtunk meg. Az alábbi, 2-es számú táblázatban az egyes értékek melletti százalékok ezúttal is az említési arányokat jelenítik meg.

2. táblázat: Az európaiság legfontosabb értéktartalmait a PTE-s hallgatók szerint

Értékek	%	Értékek	%
emberi jogok tisztelete	75,1%	egyéni önmegvalósítás elismerése	22,0%
természeti környezet tisztelete	48,8%	nemzethez tartozás kölcsönös tisztelete	22,0%
demokrácia tisztelete	47,5%	szolidaritás	20,8%
egyenlőség minden ember között	47,0%	kereszténység	15,6%
más kultúrák értékeinek elfogadása	44,3%	európai művészet	14,8%
békeszeretet	41,0%	közös európai történelmi múlt	12,8%
tolerancia a másság iránt	38,7%	individualizmus	12,0%
nemzeti egyenjogúság becslése	28,2%	nemzeti önrendelkezés elismerése	8,4%

Forrás: szerzői szerkesztés saját adatok alapján

A 2-es táblázat százalékos eredményeire tekintve szembeötlő, hogy a PTE-s hallgatók háromnegyede említette a számukra legfontosabb európai értékek között az emberi jogok tiszteletét. Ez mindenképpen egyértelmű értékválasztásra utal, hiszen nincs még egy értékdimenzió, amely legalább 50%-ot kapott volna. 40–50% közötti említéssel a természeti környezet tisztelete, a demokrácia, az általános egyenlőség, más kultúrák becslése,

valamint a békeszeretet szerepel. Vagyis a megkérdezett diákok legtöbbször az imént említett hat értéket sorolja az alapvető európai értékek közé – kétségkívül ezek mindegyike univerzális jellegű, civilizációs konstelláción felülemelkedő tartalmú. Az explicite európai gyökerű értékdimenziók, mint a kereszténység, közös európai történelmi múlt, európai művészet, lényegesen kevesebb említést kaptak.

2023-as felmérésünkre, illetve annak eredményeire átkanyarodva, előljáróban pár dolgot érdemes végigbeszélni. Mint az a szakirodalmi áttekintés tükrében világosan látszik, a magyar fiatalok Európa-képe és európaisága nem tér el lényegesen az uniós mintától, számos aspektus tekintetében még kedvezőbb is annál. 2021-es felmérésünkben mi szintén azt kaptuk, hogy a PTE hallgatóinak percepciói az EU-ról és annak intézményeiről, az uniós tagságról és annak előnyeiről-hátrányairól, a különböző hatalmi szintek közötti jog- és hatáskörök megosztásáról, szakpolitikai feladatellátásról stb. általában stabil EU-pártinak tekinthető. Bár minden vizsgálatban, így a sajátunkban is kirajzolódott a fiatalok egyfajta távolsága az EU-tól (alacsony részvétel, motiválatlan informálódási hajlandóság, mérsékelt meggyőződés arról, hogy lehetséges-e befolyásolni az EU-s folyamatokat stb.), de úgy látszik, ennek nincs feltétlenül romboló hatása az EU-ról alkotott vélekedésekre. E tendencia tükrében két dolgot érdemes számba venni.

Egyfelől ezek a vizsgálatok döntően az EU-ra, annak általános céljaira, stratégiáira, működési elveire, továbbá közpolitikáira (*policies*), hatalomgyakorlási módjaira (*politics*), s intézményi struktúráira (*polities*) koncentrálnak, az ezekhez fűződő percepciókat próbálják feltárni, ritkábban az Európához mint absztrakt entitáshoz való kötődést is mérik. Magyarország, de általában a kelet-európai új tagállamok társadalmi, ideértve különösen a fiatalabb korosztályokat, e szempontból sajátos helyzetben vannak. Hiszen jóléti problémáik és elvárásaik lencséjén keresztül azt látják, hogy az EU régebbi tagállamaiban általában kedvezőbb a jóléti helyzet, mégpedig minden korcsoport esetében. A fiatalok számára, akiknek egyfelől még kevésbé kiforrott, azaz változékonyabb a társadalmi-politikai identitása, másrészt hajlamosabbak a közvetlen hatalommal (állami, kormányzati, tradicionális társadalmi, iskolai, szülői stb. tekintéllyel) szembeni kritikákra, mindez okvetlenül igazolja azt a reflexiót, hogy az EU-tól érdemben többet lehet várni, mint a saját nemzetétől és annak intézményeitől. Emiatt aztán inkább bíznak az EU-ban, inkább vannak pozitív előfeltevéseik az EU-ról, inkább hiszik azt, hogy az EU-tól kedvező változásokat várhatnak.

Viszont Magyarország immáron 20 éve tagja az EU-nak, s bár a teljes magyar társadalom EU-képe viszonylag kedvező (mindvégig az volt e perióduson belül), ám az idősebb korosztályok esetében a jellemző meggyőződések azért korántsem olyan EU-pártiak (Bíró-Nagy et al., 2016; Bíró-Nagy & Szászi, 2022). Mindez pedig azt sugallja, hogy a kilencvenes évek, de akár 2004 óta minden fiatal generáció EU-képe idővel romlott. Miért? Mert nem váltja be az EU a jóléti elvárásokat? Nem szolgálja meg a fiatalok bizalmát? Ezt sajnos nem tudjuk vizsgálni, hiszen nincsenek paneladataink.

Ellenben egy másik magyarázatot előfeltevésként legalábbis kutathatunk. Mégpedig azt, hogy a fiatalok EU-hoz való viszonyulása eleve kétrétegű – ambivalens módon az. Van ugyanis egy kedvező percepciók együttes, ami főként a jóléti elvárásokból és a mindenkori magyar államhatalom elleni inkább kritikus beállítódásból következik. Ezt a meggyőződést tehát a mindennapos élethelyzetek stimulálják, s ez az, amit általában mérni szoktak a különböző felmérések. De van egy sokkal kedvezőtlenebb percepciók együttes is – már ha valamennyire igaz az előfeltevésünk –, ami abból a nagybeszélésből táplálkozik, hogy mi, magyarok Európa peremén vagyunk, állandó lemaradásban az európai centrumtól, ráadásul a Nyugathoz történő felzárkózásunkat a történelem folyamán számtalanszor akadályozták – a saját szempontunkból – szerencsétlen politikai körülmények, fejlemények.

Ahogy szóba került, ez egy nagyelbeszélés, a magyar múltra és annak európai helyzetére vonatkozó történelemnarratíva, amely sajátos kollektív hitet és ahhoz tartozó kedélyállapotot örökít generációról generációra.

Nehéz ezt az érzelmi töltetű meggyőződést tudományos igénnyel körülírni, de talán nem is szükséges ahhoz, hogy nagyvonalakban megértsük, miről van szó. Nem más ez ugyanis, mint az odatartozás vágya (nyugati életkörülmények, életforma, életszínvonal stb.) és a nem-odatartozás frusztráltsága (el- és lemaradva lenni, keletiség, lenézettség, lesajnáltság stb.), amely kettőség rendszerint – pszichológiai fogalommal élve – hasított-ságként tör a felszínre (azaz szélsőségekre hajlamos egyéni és kollektív reflexiókban, értelmezésekben, attitűdökben és praxisokban). Ilyen például a nyugati minta kényszeres követése, utánzása, a nyugatos modernitás erőltetett és erőlködő átültetési kísérlete, vagy éppen ellenkezőleg, a Nyugat leminősítése, elutasítása („ott sincs kolbászból a kerítés”), s a magyar különállóság büszke hirdetése (a világra reflektálatlan nacionalizmus, kritikátlan hagyománykövetés, amolyan nemzeti dac). Nemcsak a politikai közegben érhető tetten számos megjelenése ennek az ambivalenciának, hiszen a magyar irodalom, művészet, tudomány terén is akadnak érzékletes példák, miként általában a mindennapi élet szituatív, diszkurzív interakcióiban is sokszor találkozhatunk vele. 2023-as felmérésünkben tehát arra törekedtünk, ha lehet, próbáljuk valahogyan megragadni e jelenséget. Különösen azért, mert 2010, vagyis a második Orbán-kormány hatalomra kerülése óta talán még kiélezettebbé vált Európának ez a fajta kettős megítélése idehaza.

Nem teljesen előzmények nélküli e jelenség tudományos vizsgálata, még kérdőíves módszerrel sem. Vásárhelyi Mária 2004-ben, a csatlakozást megelőzően kiadott Jel-kép Európa-különszámban közölt egy írást *Magyarország Európa szívében. Aggodalmak és remények, szorongások és várakozások* címmel. Tanulmányában – lakossági reprezentatív felmérés adataira támaszkodva – azt vizsgálta, hogy az EU-csatlakozás kapcsán milyen jellemző érzelmeik, várakozásaik vannak az embereknek, mennyiben befolyásolhatják azokat különböző szociodemográfiai tényezők, illetőleg a válaszadók alapvető nézetei Európával összefüggésben. Számunkra különösen ez utóbbi dimenzió, egész pontosan az arra vonatkozó megközelítés, valamint a méréshez használt kérdőíves eszköz volt gondolatébresztő. Vásárhelyi ugyanis Európa és Magyarország viszonyához, illetve az arról vallott egyéni meggyőzésekhez (esetleges kollektív referenciákhoz) történelmi perspektívában közelített. Feltevése az volt, hogy az Európa és Magyarország történelmi viszonyrendszeréről alkotott egyéni vélekedés alapvetően hat arra, hogy az adott egyén miként gondolkodik az EU-ról, hazánk csatlakozásáról, a tagság kilátásairól. Vásárhelyi e percepciók tükrében három csoportba sorolta a válaszadókat: Európa-orientált, bizonytalan, bezárkózó.

A mi feltevésünk szerint – mint jeleztük fentebb – az e történelmi viszonyrendszer kapcsán alkotott egyéni meggyőződés nem feltétlenül határozza meg az EU-ra vonatkozó percepciókat – legalábbis a fiatalok esetében nem. Az ifjúság ugyanis többé vagy kevésbé interiorizálja ezeket a nagyelbeszéléseket, azok tartalmához kialakítja a saját viszonyát, de mivel egy olyan korosztályról van szó, amely már bőven a rendszerváltás után született, az euro-atlanti integráció kontextusában (egy teljes generáció az EU állampolgáraként szocializálódott), így e történelemnarratívák mellett, az aktív európai jelene Magyarországnak élőbb közeg számukra. Ezért gondoljuk azt, hogy párhuzamos vagy kettős együttese az Európa-percepcióknak jellemzi a fiatalokat: egy inkább pozitív EU-kép, s egy mintaként – kisebb-nagyobb egyetértéssel – átvett negatív meggyőződés Európa és Magyarország történelmi viszonyáról.

A problémára vonatkozó mérési eszközünkben változók három tematikai csoportját alakítottuk ki, ám azokat nem külön-külön, hanem összekeverve tártuk a válaszadók elé.

Egyrészt megfogalmaztunk állításokat általában az EU-ról. Másrészt Vásárhelyi gondolatébresztő kérdéseit is használva, azokhoz hasonlóakat kidolgozva, állításokat mondtunk Európa és Magyarország történelmi viszonyáról. Harmadrészt pedig, miután az egymást követő Orbán-kormányok EU- és Európa-retorikája sokszor rezonálni igyekszik erre az előítéletes nagyelbeszélésre Európa és Magyarország történelmi kapcsolatát illetően, ezért olyan állításokat is tettünk, amelyek kifejezetten az aktuálpolitikai Európa-diskurzus témáit feszegetik. Egységes skálázást alkalmaztunk: arra kértük a válaszadókat, hogy a megfogalmazott állításokkal való egyetértésüket fejezzék ki (teljesen egyetértek, részben egyetértek, nem értek egyet). Először tekintsük át az EU-ra vonatkozó állításokat és az azokra adott válaszokat (3. táblázat).

3. táblázat: PTE-s hallgatók percepciói az Európai Unióról

Állítások	Teljesen egyetért	Részben egyetért	Nem ért egyet
Magyarország jövője szempontjából alapvető fontosságú, hogy az Európai Unió tagállama maradjon.	60,4%	31,1%	8,5%
Az európai uniós csatlakozás hatására sokat javult az életminőség Magyarországon.	52,7%	31,5%	15,8%
Magyarország demokratikusabbá válna, ha követné az európai uniós iránymutatásokat.	43,1%	41,3%	15,5%
Hiba volt csatlakozni az Európai Unióhoz.	3,5%	15,0%	81,5%

Forrás: szerzői szerkesztés saját adatok alapján

A fenti, EU-val kapcsolatos állításokra adott válaszok tükrében egyértelmű a hallgatók jellemző percepciója: EU-pártiak. A válaszadók több mint fele teljesen egyetért azzal, hogy az EU-csatlakozás hatására javult az életminőség Magyarországon, miközben további 31,5% részben egyetért e kijelentéssel. Elsőprő 81,5% nem ért egyet azzal, hogy hiba volt csatlakozni az EU-hoz, s bár 15% részben egyetért ezen állítással, mindössze 3,5% tudott maradéktalanul azonosulni a kijelentéssel. Ha a teljesen és részben egyetért válaszokat összeadjuk, akkor több mint 90% mondta azt, hogy Magyarország jövője szempontjából fontos, hogy az EU része maradjon. S több mint 84% teljesen vagy részben egyetértett azzal is, hogy Magyarország demokratikusabb lenne, ha követné az uniós iránymutatásokat. Még egyszer tehát: általában nagyon erős a hallgatók körében a meggyőződés, miszerint az EU-tagság fontos, attól jóléti fejlődés és demokratizáció várható. A következőkben térjünk át az Európa és Magyarország történelmi viszonyára vonatkozó állításokra és percepciókra (4. táblázat).

4. táblázat: PTE-s hallgatók percepciói Európa és Magyarország történelmi viszonyáról

Állítások	Telje- sen egyetért	Rész- ben egyetért	Nem ért egyet
Magyarország mindig is Európához tartozott.	50,2%	42,6%	7,2%
A nyugat-európai modernitás ma is követendő példaként áll Magyarország előtt.	45,2%	43,5%	11,3%
A magyar kultúra az európai kultúrában gyökerezik.	27,3%	57,4%	15,2%
A történelem során Európa általában cserbenhagyta a magyarokat.	14,1%	47,7%	38,2%
A mai Európa azért létezhet, mert a történelem során számtalanszor áldozatokat vállaltak érte a magyarok.	13,5%	39,9%	46,6%
Mint régen, Nyugat-Európa ma sem igazán akarja befogadni a magyarokat.	11,7%	48,6%	39,7%
Mint a múltban, mi magyarok a jövőben is csak magunkra számíthatunk.	10,5%	38,2%	51,3%

Forrás: szerzői szerkesztés saját adatok alapján

A 4. táblázat számsorait olvasva nem is olyan egyszerű következtetéseket levonni arra vonatkozólag, hogy az egyetemisták miként vélekednek Európa és Magyarország történelmi viszonyáról. Mert bár elsőre feltűnhet, hogy az állítások közül csak kettővel értenek egyet nagyon nagy arányban a hallgatók: egyfelől azzal, hogy Magyarország mindig is Európához tartozott, másfelől pedig azzal, hogy a nyugat-európai modernitás ma is követendő minta előttünk (mindkét esetben 90% körüli az egyetértés). Ez összecseng a fenti EU-párti, Európa-orientált beállítódással. Igen ám, de a többség – persze nem ilyen arányban – azzal is egyetért, hogy Nyugat-Európa ma sem akarja befogadni a magyarokat; Európa a történelem során általában cserbenhagyott minket; illetve a mai Európa azért létezhet, mert a magyarok számtalanszor áldozatokat vállaltak érte. Sőt, éppen csak 50% feletti azoknak az aránya, akik nem értenek egyet azzal, hogy mi, magyarok, miként a múltban, a jövőben is csak magunkra számíthatunk. Nem nagyon lehet tehát mást mondani, minthogy a PTE-s hallgatók percepciói Európa és Magyarország történelmi viszonyáról ellentmondásosak vagy legalábbis mérlegelők: Európának a történelmi megítélése a diákok szemében nem egyértelműen pozitív. Közel sem annyira, mint az EU-nak az aktuálpolitikai elfogadottsága, támogatottsága. Eszerint tehát a feltételezett kettős percepció semmiképpen sem elvetendő elmélet.

Az utolsó adatsorban pillantást vethetünk arra, hogy a magyar kormány, különösen a regnáló és a jelenlegit megelőző Orbán-adminisztráció Európa-retorikájának bizonyos főbb narratíváiról milyen vélekedéseik vannak a hallgatóknak. Orbán Viktor két jeles beszédében foglalkozott Európa jövőjével, egy új „európai alternatíva” koncepcionális elemeinek részletezésével. 2021 nyarán adta elő 6+1 pontos téziseit Európáról, amelyben az EU-ra vonatkozó markáns, dezintegrációs intézményi átalakításokat javasolt, illetve általánosabb értelemben kimondta, hogy európai szuperállammá nem fejlődhet az EU (PM Orbán's Speech, 2021). Egy esztendővel később a XXXI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban pedig az általa vizionált új Európa társadalmi kulturális fundamentumairól is beszélt, hangsúlyozva, hogy a nyugati modell megbukott, az az út a hagyományos európai értékek feladásával egyenlő (Orbán Viktor előadása, 2022). A miniszterelnök legfőbb programpontjait építettük be kérdőívünkbe.

5. sz. táblázat: PTE-s hallgatók percepciói a magyar kormány Európa-retorikájáról

Állítások	Teljesen egyetért	Részen egyetért	Nem ért egyet
Nincs szükség egy európai szuperállamra.	32,3%	44,4%	23,3%
Ha az európai uniós elvárásoknak eleget tennénk, bevándorlók tömegei érkeznének Magyarországra.	17,9%	46,5%	35,5%
Európa jövője szempontjából kulcsfontosságú, hogy a hagyományos nemi hovatartozások, azaz a férfiútság és nőiség, a normalitás kritériumai legyenek.	14,0%	29,0%	57,0%
Közép-Európa, benne Magyarország, ma inkább képviseli az európaiság értékrendjét, mint a nyugat-európai társadalmak.	12,1%	35,2%	52,7%
Az európai integrációs folyamat előbb-utóbb felszámolja a magyar nemzetet.	11,0%	33,3%	55,7%
Magyarországnak az a legjobb, ha a maga útját járja, és nem hagyja magát az Európai Unió által megkötni.	9,7%	31,9%	58,3%
A nyugat-európai kultúra már egy ideje hanyatlak.	9,4%	27,8%	62,8%
Magyarország nélkül az Európai Unió rossz irányban haladna tovább.	9,2%	21,3%	69,5%
Magyarország legfeljebb pár évtizeden belül az Európai Unió egyik legbefolyásosabb tagállama lesz.	2,4%	12,6%	85,0%

Forrás: szerzői szerkesztés saját adatok alapján

Az 5. táblázat állításai kapcsán azt látjuk, hogy a magyar kormány Európa-retorikájának megítélése ambivalens a hallgatók körében. Több pont esetében viszonylag erős az elutasítás. Így például a hallgatók elsöprő többsége nem ért egyet a miniszterelnök arra vonatkozó jóslatával, hogy Magyarország az EU egyik legbefolyásosabb tagállama lesz pár évtizeden belül (85% nem tud azonosulni e kijelentéssel). Közel 70% szerint Magyarország nélkül az EU nem haladna rossz irányban – tehát a magyar tagságot Európára nézve nem látják pozitív zálogként a diákok (szemben a kormányzati narratívával). Viszont az egyértelmű többség úgy látja, nincs szükség európai szuperállamra (75% feletti egyetértés), s közel kétharmada az egyetemistáknak teljesen vagy részben egyetért azzal az állítással, miszerint az EU-s bevándorlási elvárásoknak való megfelelés esetén migránsok tömegei érkeznének Magyarországra (a magyar fiatalok bevándorlóktól való félelmét – láttuk fentebb – más felmérések is regisztrálták). E két utóbbi téma kapcsán tehát van támogatottsága a kormányzati EU-politikának. Öt állítással összefüggésben az egyetemisták többsége (50–60%-a) egyet nem értésének adott hangot, ám mindezt úgy is olvashatjuk, hogy 40% körüli arányban teljesen vagy részben egyetértettek e kijelentésekkel a PTE diákjai. Márpedig erős állításokról van szó, lásd: Magyarországnak jobb, ha nem hagyja magát megkötni az EU-tól; az európai integráció fel fogja számolni a magyar nemzetet; Közép-Európa és benne Magyarország képviselik ma leginkább az európaiság értékrendjét; a nyugat-európai kultúra hanyatlóban van; illetve a hagyományos nemi hovatartozások, azaz a férfiútság és nőiség normalitása fontos Európa jövője szempontjából. Összességé-

ben tehát elmondhatjuk, hogy az egymást követő Orbán-kormányok mindenképpen kritikus Európa-retorikája nem talál süket fülekre a hallgatók körében, holott az EU-ról vallott általános percepcióik egyébként nagyon kedvezőek.

Összegzés

Tanulmányunkban a PTE hallgatóinak Európáról, európaiságról, valamint Európa és Magyarország viszonyáról alkotott percepcióit vizsgáltuk. Hogy a kérdőíves adatfelvételeinkből származó, leírói módszerekkel elemzett és interpretált eredményeinket szélesebb perspektívában lehessen olvasni, először is rövid áttekintését adtuk a téma szakirodalmának, azaz a magyar fiatalok Európa- és EU-képét kutató írásoknak. Saját eredményeink egyfelől jól illeszkednek a különböző felmérések főbb megállapításaihoz, elsősorban ahhoz, hogy a hazai ifjúság percepciói az EU-ról többnyire igen kedvezőek. Jelen tanulmányunkban kísérletet tettünk arra, hogy ezekhez a vélekedésekhez valamivel összetettebb formában is közelíteni tudjunk. Mindezt azért találtuk fontosnak, mert a kilencvenes évek eleje óta a fiatalok jellemzően Európa-orientáltak, mindig is az a korcsoport volt a magyar társadalmon belül, amely leginkább nyitottságot mutatott Európa és az EU felé, optimistán és bizakodón várta hazánk csatlakozását, s az idősökhöz képest sokkal kevésbé csüggedt el, tehát egészen máig többnyire EU-párti gondolkodású, beállítottságú. Csakhogy egy több mint három évtizedes időintervallumról beszélünk, vagyis a kilencvenes évek fiataljai ma már inkább középkorúak, de még a csatlakozás körüli „húszasok” is már negyven felett járnak, s úgy fest Európa- és EU-orientáltságuk mérséklődött. Ezen általános trend kapcsán merült fel bennünk, hogy vajon tényleg olyannyira EU-pártiak a magyar fiatalok, mint azt a mérések mutatják, vagy eleve a percepció vizsgálatok fókuszja szűk: túlságosan az EU-ra koncentrálunk, s nem próbáljuk megragadni azokat a társadalmi mintaként szolgáló, referenciaérvényű történelemnarratívákat Európa és Magyarország viszonyáról, amelyek tükrében Európa megítélése legalábbis ambivalens. Saját vizsgálatunkba tehát ezt a szempontot emeltük be újdonságként, illetőleg a hivatalban lévő Orbán-kormány meglehetősen kritikus Európa-retorikájának elfogadottságát avégett, hogy a szokásos megközelítéssel ellentétben, lényegesen összetettebb képet kapjunk a PTE-s hallgatók Európa- és EU-képéről. Eredményeink tükrében kutatási törekvésünk folytatásra és elmélyítésre érdemesnek látszik, először is a saját adataink komplexebb statisztikai vizsgálatával, hiszen már a leírói rész alapján azt látjuk, hogy a diákok egyfelől nagyon pro-EU nézeteket vallanak, miközben a kormányzati narratíva kritikus hangjaira is fogékonyak, a történelmi perspektívájú Európa-képük pedig sok szempontból nem túlságosan kedvező.

Köszönetnyilvánítás

Jelen írás az NKFIH által támogatott „Magyar fiatalok percepciói Európáról és európaiságról” című kutatás része (az FK134893 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, az FK20 pályázati program finanszírozásában valósult meg).

Irodalomjegyzék

- Beck, U., & Grande, E. (2007). *Kozmopolita Európa: társadalom és politika a második modernitás korszakában*. Belvedere Meridionale
- Bíró-Nagy, A., & Szabó, A. (2021). *Magyar fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Bíró-Nagy, A., & Szászi, Á. (2022). Az Európai Unió közpolitikai hatásának percepciói: A magyarok tudása és preferenciái az EU befolyásáról. *Politikatudományi Szemle*, 31(2), 31–69. DOI: 10.30718/POL-TUD.HU.2022.2.31
- Bíró-Nagy, A., Boros, T., & Varga Á. (2012). *Euroszkepticizmus Magyarországon*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Bíró-Nagy, A., Kadlót, T., & Köves, Á. (2016). *A magyar közvélemény és az Európai Unió*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Bíró-Nagy, A., Szászi, Á., & Varga A. (2022). *Mennyi Európát szeretnénk? EU-pártiság és euroszkepticizmus Magyarországon*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Csepeli, Gy. (2019). A vén Európa ifjúsága. *Educatio*, 28(1), 34–41.
- Delanty, G., & Rumford, C. (2005). *Rethinking Europe: Social Theory and the Implications of Europeanization*. Routledge.
- Dér, A. (2005). Európai Unió - Európai identitás. *Politikatudományi Szemle*, 14(1), 125–150.
- Eurobarometer (2022a). *Youth and Democracy in the European Year of Youth*. European Union.
- Eurobarometer (2022b). *Youth Survey, 2022*. European Union.
- Grünhut Z., & Bodor Á. (2022). A Pécsi Tudományegyetem hallgatóinak Európához való viszonyulása. *Tudásmenedzsment*, 23(2), 4–18. DOI: 10.15170/TM.2022.23.2.1
- Koller B. (2006). Nemzeti és európai identitás. In: Hegedűs I. (szerk.), *A magyarok bemenetele. Tagállamként a bővülő Európai Unióban* (pp. 17–44). Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.
- Lengyel, G., & Göncz, B. (2010). A magyar EU-tagság a közvéleményben. In Kolosi, T., & Tóth, I. Gy. (szerk.), *Társadalmi riport 2010* (pp. 527–548). Társki.
- Orbán Viktor előadása = *Orbán Viktor előadása a XXXI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban* (2022. július 23.). Miniszterelnöki Kabinetiroda. Elérhető az alábbi linken: <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-eloadasa-a-xxxi-balvanyosi-nyari-szabadegyetem-es-diaktaborban/> (letöltve: 2024. március 22.)
- PM Orbán's Speech = *PM Orbán's speech on the future of the European Union* (2021. 06. 19.). Fidesz.hu. Elérhető az alábbi linken: <https://fidesz.hu/int/news/pm-orbans-speech-on-the-future-of-the-european-union> (letöltve: 2024. március 22.)
- Pörzse, K. (2004). Közvélemény az EU-tagságról a csatlakozást megelőző években. *JEL-KÉP*, 25(4), 3–12.
- Tardos, R. (2004). Tudás (és nem tudás) az EU-ról: ismeretek, tapasztalatok, külső beágyazottság. *JEL-KÉP*, 25(4), 13–32.
- Vásárhelyi, M. (2004). Magyarország Európa szívében. Aggodalmak és remények, szorongások és várakozások. *JEL-KÉP*, 25(4), 33–52.